

ВІКТОР КОСЕНКО

ОЧИМА МУЗИКАНТІВ

УДК 7.079:78.071(477)Косенко

ЮРІЙ ІЩЕНКО

РОЗДУМИ ПРО ПІДГОТОВКУ ФЕСТИВАЛЮ, ЯКИЙ ТАК І НЕ ВІДБУВСЯ

У сучасному суспільстві помітно зростає зацікавлення історичним минулим, культурою, зокрема й музичною, творчістю її провідних діячів. Поступово повертаються несправедливо замовчувані й забуті імена, твори корифеїв української музики. На жаль, ці процеси відбуваються дуже повільно і творчість багатьох українських композиторів все ще становить *terra incognita*. Прикро, що протягом останніх двадцяти років, власне в умовах вже незалежної України, такою є й творча постать Віктора Косенка.

1996 року Спілка композиторів та Музінформцентр України ініціювали організацію й проведення фестивалю до 100-річчя Віктора Семеновича Косенка. Мені було доручено розробити концепцію, скласти програми цього фестивалю. Досвід такої роботи ми вже мали – у січні 1995 року провели фестиваль до 100-сторіччя іншого нашого земляка – Бориса Миколайовича Лятошинського. Спочатку пропозицію щодо відзначення ювілею В. Косенка підтримали відповідні державні структури, принаймні, М. Б. Степаненко, на той час голова Спілки, запропонував розпочинати роботу.

Брався я за цю справу з деяким острахом, бо творчість В. Косенка знав значно гірше, ніж Б. Лятошинського. Кілька

© Іщенко Ю. Я.

Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років : зб. ст. / упор. і ред. Шамаєва К. І. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. С. 47–50.

тижнів витратив на ознайомлення з творами, виданими в десятитомнику композитора. Коли я закінчив цю роботу, мені стало якось дивно, навіть дещо сумно, що я не зробив цього раніше? Це ж дуже просто – взяти в бібліотеці ноти і – і мені давно розкрився б цей митець з ніжною душею, сповненою таких зрозумілих людських пристрастей: печалі, радощів, палкого кохання, прагнення високого. Як могло статися, що моє покоління, яке часом називають шістдесятниками, майже не помітило музики В. Косенка?

У ті горезвісні, ще зовсім недавні часи творче обличчя композитора було спотворене ідеологічною пропагандою, про нього писали як про автора музики переважно для дітей, який інколи прославляв прекрасну радянську дійсність, створивши неперевершену «Героїчну увертюру». Ще він ніби писав музику для фортепіано, романси й камерно-інструментальні твори, та їх вважали еkleктичними, позбавленими індивідуальності, у яких повторюються музичні ідеї О. Скрябіна і С. Рахманінова. Та спробуємо за цією нехитрою схемою оцінити творчість іншого композитора, скажімо, П. Чайковського: він – автор музики для дітей («Дитячий альбом», «Пісні для дітей», балет «Лускунчик») і творів, у яких прославляв Російську державу (увертюра «1812 рік», кантата «Москва»), симфоній, концертів, романсів, та вони еkleктичні, бо зазнали впливу таких творчих індивідуальностей, як Ф. Шуман і Ф. Ліст; до того ж, ця музика не найкращого смаку: віддає салоном та циганським співом. Смішно?

Проте ми не сміялися, коли наші викладачі у приватних розмовах, і навіть на лекціях саме так розповідали про В. Косенка. Я не збираюся порівнювати цих двох композиторів, проте В. Косенко у нас один, і вже давно настав час переоцінити весь його творчий здобуток в повному обсязі.

Передусім, В. Косенко ще й досі неперевершений як фортепіанний композитор, він має більше творів у цьому жанрі, ніж будь-хто з українських митців. Та чи багато з них виконуються? Кілька етюдів у формі старовинних танців, поеми-легенди – оце, здається, і все. Наші піаністи уникають

грати і витончені, ніжно-ліричні ранні мазурки та ноктюрни, і концертні вальси, другий з яких, *ля-мінор*, – це розгорнута трагічна фреска, побудована на мотиві *dies irae*, і етюди *op. 8*, які, на мій погляд, більш органічно демонструють стиль композитора, ніж наступні етюди у формі старовинних танців. Виконавці уникають і багатьох інших творів.

Мушу зізнатися, що ніколи не чув жодної з фортепіанних сонат В. Косенка. Ця палка, піднесена, драматична музика вражає своїм відкритим, щирим ліризмом. Віртуозна, але зручно викладена фактура дає багато можливостей вдумливому піаністу. Проте складається враження, ніби цієї музики немає. Я навіть не певен, що на Держрадіо є фондові записи цих сонат. Вражає також ситуація, що склалася навколо «Молдавської поеми» для симфонічного оркестру. Тут я вже точно знаю, що фондового запису немає. З розмови з Раїсою Едуардівною дізнаюся, що колись один із диригентів симфонічного оркестру на Українському радіо відхилив цей твір, ніби він дуже розтягнутий і потребує редагування. Були чутки, які ніхто остаточно не підтвердив, ніби Натан Рахлін виконував «Молдавську поему» десь 1953 року у своїй редакції та, відїжджаючи з України, забрав із собою ноти. Можливо, все це так і було, але твір не виконується майже півстоліття. І якщо його не виконати в оригінальній редакції, то як можна говорити, вдалий він чи ні? Навіть якщо там є вади, то невже в Україні, крім Рахліна, більше нікому здійснити цю редакцію? Не можу уявити собі, щоб десь у Чехії, Словаччині чи Угорщині так ставилися до свого національного композитора такого масштабу, як В. Косенко. Чого ж тоді варті розмови про національне відродження української культури?

Уже йшлося про те, що радянська ідеологічна пропаганда, відкидаючи один-два твори митця, цим самим закреслювали всю його творчість. Та якщо світове визнання таких майстрів, як Д. Шостакович, С. Прокоф'єв, Б. Лятошинський швидко здолало жалюгідні спроби «музикознавців у цивільному» – так їх тоді дотепно називали, – то над музикою

В. Косенка і досі прокляттям нависає нав'язаний йому фальшивий імідж, та в цьому вже є і наша провина.

Другий маневр комуністичних ідеологів був ще більш підступним. Творчість одного митця, вже «підстриженого» на необхідний манер, використовували для боротьби з іншим, непідвладним. Великої шкоди завдали В. Косенкові люди, які, пропагуючи його творчість, наносили нищівні удари по нескореному Б. Лятошинському. А моє покоління композиторів визривало у промінні творчої особистості Б. Лятошинського, і тому все, що шкодило нашому Вчителю, ставало ворожим і нам. Так одна несправедливість породжувала іншу. Та вже давно настав час відмовитись від цієї хибної практики.

Хочу зупинитися ще на одній проблемі – творчі відносини Віктора Косенка і Бориса Лятошинського. За життя Віктора Степановича між ними були не просто добрі, а дружні стосунки, інакше, чи присвятив би він Третю фортепіанну сонату Борису Миколайовичу? Дружбі між ними не заважало й те, що вони як митці належали до різних напрямів: один був спрямований у майбутнє, шукав нової музичної мови, яка б радикально змінила українське музичне інтонування; інший – стримано ставився до новацій, але прагнув долучити українську музику до сучасної світової музичної культури, насамперед російської, яка на той час вже вийшла на світову арену.

В історії світової музики відомі випадки, коли в одній країні водночас живуть і творять видатні композитори, які за творчими орієнтаціями і устремліннями є антиподами: Р. Вагнер і Й. Брамс у Німеччині, К. Дебюссі і К. Сен-Санс у Франції, О. Скрейбін і С. Рахманінов у Росії, А. Шенберг і Ф. Шмідт в Австрії. Мабуть, це природно для розвитку культури – прорив до нових горизонтів (радикальність, революційний шлях) стримується поступовою ходою із залученням і засвоєнням класичних здобутків (здоровий консерватизм, еволюційний шлях).

Отже, такі видатні постаті в українській музиці 20–30-х років, як Б. Лятошинський і В. Косенко, свідчать про потужний потенціал української музичної культури, про перспективи її розвитку. Та культурне відродження було перерване. Творчість В. Косенка була спочатку спотворена, а потім її почали протиставляти творам Б. Лятошинському. Багато років минуло відтоді, багато чого змінилося. Час майже все розставив на свої місця, та не зовсім. На ювілейному концерті, що відбувся 23 листопада, могло б випурхнути на сцену гарнесеньке дівча з великим бантом у волоссі і зіграти нам «Метелика». Добре, що вдалося переконати організаторів, що на концерті до 100-річчя одного з корифеїв української музики ХХ століття, під час якого звучатиме Віолончельна Соната і Скрипковий концерт, так розчулювати слухачів не варто.

Та фестиваль не відбувся. Нібито хтось «зверху» сказав, що В. Косенко не вартий цього. Дехто ще й досі вважає, що митці – то спортсмени, яких можна виставити на подіум: перший, другий, останній... Та В. Косенку нікуди поспішати. За ним – майбутнє. Дуже сподіваюсь, що це майбутнє наступить якомога раніше.